

Kerek a világ innen és onnan is

Székely Sándor új verskötetéről

Székely Sándor első kötete 1993-ban jó húsz évvel ezelőtt jelent meg: *Kérdő jelek* a címe. Kötetei aztán így jöttek sorra: *Arcjátékok* (1995), *Van egy nap*, *Létezőkönnyítések* (2003), és 2013 nyarán az ötödik: *Kerek a világ innen és onnan is*. Pár szóval szeretnék kedvet csinálni az olvasásához.

Kiindulhatunk abból, hogy egyáltalán, miért ír verset Sándor? Nem volt-e elég-e neki, ami van és volt: biológus kutató, természetvédő, földműves-állattartó, népművelő, bibliográfus könyvtáros (és tavaly óta még nyugdíjas is)? Minek akart emellett még költő is lenni?

Ezt a miértet maga is próbálja megfogalmazni, több versében is. Például:

A VERS OKA

nem a logika
vagy az átgondolni kész
ész
hanem egyfajta tétova megézés
ami egy pillanatra villan fel benned

és elmondanád valakinek
de az nincs ott igazán
csak néz rád furán
sürget folyton és közbevág
most ez mi, meg miért?
hagyd már, menjünk, az istenért

Akkor leülsz, és írsz.

(KEREK A VILÁG, 58. o.)

Ilyen egy-egy pillanatra tartó, tétova megézései bizonyára mindegyikünknek vannak. Olyan érzés, mintha váratlanul valami lényegszerűt ragadhatnánk meg az életből, mintha mindjárt eljutnánk az értelméig, vagy másként mondva, olyan, hogy *az életünket egyszerre csak tényleg a sajátunknak érezzük* s nem a körülmények összjátékának, miként az a mindennapok során egyébként oly ismerős. Ha a hétköznapi éberlét nem is hozna ilyen élményt többünknek, az álmódásból (vagy akár a szeszestől) bizonyára mindenkinek ismerős valami hasonló, gyorsan tűnő, reveláció-szerű érzés. Ez a vers oka.

Egy másik, remek ívű költemény aztán egészen felnagyítja és elemzi az ilyen pillanatot:

VOLT VELED MÁR?

hogy semmiszínű, apró, tört felszínű
ólommozdulatlan darabkákból
a világ egyszerre
élesen fehérén ragyogó
értelmes egésszé összeáll? –
és így adja oda neked magát
amíg meg nem érted
a dolgok nagyon egyszerű okát,
hogy idő épp most van,
a tér pont az a pont
ahol a van megtalál
és a pornyi jel
alig fölötted:
az irány

(LÉTEZÉSKÖNNYÍTÉSEK, 53. o.)

Sándor azért ír verset tehát, mert nem elégszik meg a körülmények szövedékével, mint léttel. Nem elégszik meg azzal, amit magunkról mindennapiságunk fényében tudunk. Valami igazabb megértésre, teljesebb átélésre törekszik versein keresztül. Nagyon eredeti, ősi költői indíttatás ez, amiben a költészet legjobbjával osztozik. (Miközben lehetnek másféle költői indíttatások is.)

„A világ megértése” azonban közismert módon nem a verseknek, hanem a tudományoknak van fenntartva, kitüntetett módon a magukra oly büszke természettudományoknak. Tudjuk Sándorról, hogy a legmagasabb szinten jártas bennük. Biológus doktor, etológus, a természeti folyamatok elméleteinek tudója és a természeti élőhelyek gyakorlati ismerője, egy-egy természeti lény személyes ismerőse (ahogyan a vadmadarak neveléséről szóló beszámolóiból láthattuk az utóbbi években). Szóval a világ megértéséhez nem volna öneki szüksége versekre.

No de nem is a *világot* akarja ő megvilágítani a verseivel, hanem inkább a *létet*, vagyis a világban való emberi létezést és e létezés tudatát. Összességében, szerintem azért érdemes olvasni őt, azért vagyunk érdekeltek abban amit ír, mert a *létmegértésre irányuló erős akarás* nyilvánul meg a verseiben lépten-nyomon.

Amit azonban ne úgy képzeljünk el, hogy Sándor elvont-nehézkés, filozofikus versszövegeket alkot. Épp ellenkezőleg. Amit ír, annak a java olyan érzést kelt, hogy a közvetlen személyes tapasztalásból származik. Az érzékletesség, tapasztalati háttérrel bíró, tömör láttató erő egyik legnagyobb erénye verseinek. Íme egy példa:

No hát ez az.
Egyszer
végre
megcserélhetnénk má'
a fejünket és a lábunkat,
hogy lássuk az értelmetlenségét annak,
ahogy kalapot visel a sietségünk.

(*Ártalmatlan vers* – részlet, VAN EGY NAP 13. o.)

A „rohanó világra”, mindennapos civilizált létharcunkra vonatkozik ez a kritika, teljesen vizuális, pofonegyszerű és felejthetetlen módon.

Az érzékletesség másik példája pedig legyen az emberi élet időbeliségéről szóló, tisztán a testi érzékelés nyelvén írott költemény:

REGGEL A

dolgos-tálból venni a
dúskeblű, elhevert nyárból a
maroknyi, földfogta, kiégett
lassútáncú port

délben fel
feldobni magasra az egészet
és hagyni szállni

aztán hosszúig vári az árnyékot
s az estében rálelni hamarost a
foszlóskalács bélű
puhákat a setétnek beszélő
hímeslányos aludásra

hogyan reggel a

(VAN EGY NAP 3.)

Lássuk, melyek Székely Sándor hangszerének húrjai, mik jellemző témái, milyen versciklusokkal találkozunk az öt kötetben:

- Politikus, közéleti tárgyú versek (bennük gyakran a rendszerváltás, a jugoszláv háború képei), melyek általában szatirikusak, állandóbb emberi értékekre vágók. Az első két kötetre jellemzőek, az utóbbiakban már alig egy-két példa van rájuk.
- Változatos hangoltságú szerelmes versek. Szám szerint ez a legnagyobb rész, azt lehet mondani, hogy legerősebb ihletője ennek a költészetnek a két ember közötti szerelmi viszony, az életnek értelmet adó, az életet kiteljesítő – az embert felnőttkori, kiharcolt különletéből valami gyermekkor-émlékű, boldog, új egységbe visszarepítő – élménykapcsolat és annak keresése.
- Értelemkereső, létösszegző, filozofikus versek változatos (sokszor rejtett vagy nem is tudatos) alakban.
- Játékversek népies nyelven, gyakran regös-ének stílusban, melyek tematikusan többféleképp sorolhatók be.
- Szerepversek, szerepvers-sorozatok, mikor egy-egy utcán látott ember, jellegzetes társadalmi típus szerepébe helyezkedik a vers beszélője (pl. háziasszony, hajléktalan, kötekedő proli).
- A családhoz íródó (anyához, gyermekhez, újabban most már az unokákhoz szóló) versek.
- Az új kötetben megszorodtak, külön ciklusba kerültek a halállal, elmúlással foglalkozó darabok.

Egy különösen szép, ars poética-szerű költeményben mintha (a politikum kivételével) mindezek a húrok megpendülnének. Magát az életet sűríti egyetlen költői pillanatba, önmagát közölni vágyó, tárgyiatlan alapélménybe ez a gyönyörű akkord:

CSAK ÚGY ÖSSZEVISSZA

csak úgy összevissza
eszembe jut mindenféle
(öltöztetlek szavaimba
vetköztetlek csöndjeimbe)

hogyan van
hogyan eső van? nagyszemű
amiben csak állunk ázva
mondat közben elakadva
mondat végén elmélázva

hogyan van
hogyan este van? setétlő
kétségdobok pergésében
égszínező alkonylázban
arconölelt bizonyosság van

és vannak
álomszárnyú ébrenlétek
tépve-dédelgetve összenövő
éj-kapuban ölelkező
kék-virágú szerelmeskedések

és van
hogyan emberek vannak körülöttünk
belőlünk eredő kicsik és nagyok
mézként csorog ránk
gyermekszép világuk

(LÉTEZÉSKÖNNYÍTÉSEK 43. o.)

A fenti verscsoportok közül szeretném kiemelni a szerelmes verseket. Szokatlan és nagyszerű az, hogy Székely Sándor nemcsak a férfi, hanem a nő nézőpontjából is ír szerelmes verset. Szokatlan és nagyszerű az is, hogy számára nemcsak a szerelem boldog fele, a bontakozó vagy beteljesült vágy válik verstémává, hanem az elhidegülés, megunódás, játszmázás, megcsalás, elfordulás élményei ugyanolyan könnyen. Tudomásul veszi és föl vállalja, hogy az ember nem állandó (nem dologszerű) létező, hanem változó, időbeli valami. Hogy kapcsolataink keletkeznek és elmúlnak, új emberek jönnek az életünkbe, elgyászoljuk az elmúltakat és feltámadunk, újra szerelmesek leszünk. Hogy *életünk maga ez az időbeliség* s hogy az időbeliségnek (a fizika tanítása szerint is) ismérve és mércéje *a változás*. E tényt, bár érzelmileg egyáltalán nem hidegen és könnyen, tudatilag mégis valahogy úgy fogadja el, ahogy a biológus értelmezi mondjuk azt a megfigyelését, hogy az anyamadár agyonveri egyik fiókáját, mert az adott élőhelyen csak egyet bír fölnevelni.

Bátorságot látok ebben az ő részéről. Verseivel nem elhazudni, idealizálni akarja azt, ami történik velünk, hanem inkább arra hív fel, hogy *bátran menjünk előre magunk megtapasztalásában, nyitottak legyünk és engedjük történni, ami történni akar velünk az életben.*

Ami nem jelenti azt, hogy versei erkölcsi értelemben közönyösek, netán aljasok lennének. Nem arról van szó, hogy *lehetünk akár becsstelenek is másokkal és a természettel szemben, ha ez is mivelünk akar megtörténni, engedjük meg magunknak hogy megtörténjen* – nem. Mégpedig azért nem, mert Székely Sándor verseiben a tapasztalás fogalma elszakadóban van attól, amit ego-nak, önös ének, egyéniségnek nevezhetünk. Azért mondom, hogy elszakadóban van, mert e tekintetben változás, fejlődés érzékelhető az öt megjelent verskötet során. Míg a korai kettő még inkább a magát a világban érvényesíteni akaró én, a személyiség nézőpontját juttatja érvényre, addig a későbbi három kötet létrehoz egy olyan egyén-fölötti nézőpontot, mely számára a tapasztalás már nem annyira cselekvésben–akarában, hanem inkább megtörténésben–lenni hagyásban áll. Ebben a személyfölötti mivoltunkban a tapasztalásunk inkább *megtörténik* velünk, s nem mi irányítjuk vagy akarjuk.

Számos vers hív föl minket arra, hogy kövessük ezt az utat, tegyünk le személybe-zártságunkról, nyissuk föl magunkat valami minket meghaladó – nem elvevő, hanem adó, magát szétosztó, az élőkét élni hagyó – lét számára. (Nem nevezi Istennek ezt a minket meghaladó létet egyébként. Nem nevezi el sehogyan, ha jól vettem észre.) Egy ilyen vers rövid értelmezésével szeretném befejezni.

HA JÁRSZ AZ ERDŐBEN

úgy járj
mint a vér az ereidben
nem is lassan
nem is sietve
hanem csak úgy

ehhez nem kell cél se
ahonnan jössz
oda érsz benne
a lábad nyoma az avaron
a történeted

lélegezd be
apró kortyokban idd
a fákat körbe ölelő csöndet
messzire elfut
az idő előled

aztán várd meg
hogyan hulljanak a levelek
véletlen hogy hová
s mégis bizonyos
a fák alatt találsz majd őket

estére az erdő lehet a házad
vedd számba
száznál is több szobádat
de ott aludni válassz
egyetlen embernyi helyet

Elsődleges értelemben a vers az erdőről és az erdőjárásról szól, és a bántalmazásunk alatt álló természet-anyához való etikus viszonyulásért emel szót. De az erdő és a vándorút az emberi életút ősi metaforája is. Úgy kell hát értenünk a szöveget, hogy a természethez való etikus viszonyulás egyben a saját életünkben való mozgásunk etikáját, autentikusságát is jelentse.

Hogyan jár a vér az ereinkben? Se nem gyorsan, se nem lassan, és egyáltalán nem is így vagy úgy. Úticél nélkül jár, de nem is céltalanul lézengve. Pontosan úgy jár, ahogyan egyáltalán járhat, mivel a vér szervesen oda tartozik az ereinkbe, tápláló vér nélkül nem nőhetnének ereink, erek nélkül nem volna hol folynia a vérnek. Vagyis nem áll módjában megválasztania, hogyan járjon az erekben, természete szerint folyik. Ez a viszony az organikus, megbonthatatlan együvé tartozás viszonya két olyan dolog között, melyeket csak az emberi nyelv élettelenít *dologgá* és elemez szét *kettővé*.

Az embernek szervesen beletartoznia az életbe, a világba; úgy együvé tartoznia világával mint a vér az erekkel – ezt veti fel a szöveg. Hogyan lehetne? Hogyan ne legyünk elidegenedve saját életünkötől és külvilágunktól, holott percről-percre annyiféle személyes (élettörténeti) és társadalmi (történelmi) körülmény foglyának érezhetjük magunkat az életben?

Nem tudjuk a választ. Lépünk tovább:

ahonnan jössz
oda érsz benne
a lábad nyoma az avaron
a történeted

Hogy céltalan erdei kóborlásom (vagyis az életutam) során az általam szinte teljesen véletlenszerűen megtett út – az avaron a lábam nyoma (vagyis elszóródó birtoktárgyaim, munkahelyi életem, összes fecsegésem) – hogy ez lenne az én történetem? Az én *egyetlen* élettörténetem?! (Hiszen az élet-járákálás végén meg fogok halni, nincs másik éntörténet, csak ez az egy.) Hát ezt nehéz elfogadnunk.

Folytatódik:

lélegezd be,
apró kortyokban idd
a fákat körbe ölelő csöndet
messzire elfut
az idő előled.

aztán várd meg
hogy hulljanak a levelek –

véletlen hogy hová
s mégis bizonyos:
a fák alatt találd majd őket

estére az erdő lehet a házad.
vedd számba
száznál is több szobádat,
de ott aludni válassz
egyetlen embernyi helyet

A végeességünk elfogadásáról van szó. El kell fogadnunk életünk egyszeri véletlenszerűségét, és azt is, hogy életünkben tudatlanok maradunk. Nem tudjuk kiszámítani, hová hullanak le egyenként a levelek: legtudósabb tudományunkkal sem ismerjük ki egyszer és mindenkorra sem a természetet, sem magunkat, nincs végleges válasz a *honnét jövünk, kik vagyunk, hová megyünk* kérdésére. Általános igazságokkal és sejtelmekkel kell beélnünk: onnét jövünk, ahová visszatérünk és oda térünk vissza, ahonnét jövünk.

El kell fogadnunk életlehetőségeink furcsa kétarcúságát, ezt a bőkezű fukarságot is:

vedd számba
száznál is több szobádat

Vagyis egyrészt azt, hogy egészen halálunkig mindig újabb lehetőségeket kínál föl az élet arra, hogy új irányt vegyünk, s még a halálos ágyban fekvőre is igaz, hogy nem egyféleképpen feket ott¹. Tartsuk tehát nyitva magunkat az elénk kerülőkre, legyen valamilyen magunkra éles érzékszervünk, engedjük megtörténni velünk, ami történni akar. Másrészt azonban:

de ott aludni válassz
egyetlen embernyi helyet

Vagyis azt, ami végülis a történetünk lett, amivé váltunk, tanuljuk meg elfogadni és saját választásunknak tartani, vállaljunk felelősséget érte. Máskülönben továbbra is cselekvésképtelenek és halálunkig sápirozók maradunk: ki-mikor-hogyan nem engedett élni.

Ez az elfogadás, amire a vers hív, azt hiszem, nem lemondó és csüggedt, hanem nagyon is cselekvő és bátor elfogadás. *Semmis voltunknak bátor elfogadásáról van szó, ami nélkül, mint kiindulópont nélkül nem tudunk cselekedni és valami nem semmis dolgot művelni a világban.* Olyan nem semmis dolgot, amilyen mondjuk gyerekeink odaadó fölnevelése. Vagy mint ennek az öt kötet versnek az odaadó megírása. És hasonlók...

Lukácsi Balázs

(Elhangzott az Országos Mezőgazdasági Könyvtárban 2013. december 6-án)

¹ Lásd az *Ivan Iljics halálában*, Tolsztoj művében.